

УДК

Н. М. Семешко

Н. М. Семешко

N. M. Semeshko

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipro National University*

**ЗАСОБИ КОМПРЕСІЇ ТА НАДМІРНОСТІ В П'ЄСІ
О. ВАЙЛЬДА “ІДЕАЛЬНИЙ ЧОЛОВІК”
СПОСОБЫ КОМПРЕССИИ И ИЗБЫТОЧНОСТИ В ПЬЕСЕ
О. УАЙЛЬДА “ИДЕАЛЬНЫЙ МУЖ”
MEANS OF COMPRESSION AND REDUNDANCY
IN O. WILDE'S “AN IDEAL HUSBAND”**

Розглянуто основні засоби компресії та надмірності в п'єсі О. Вайльда “Ідеальний чоловік”. Компресія та надмірність є основними елементами драматичного діалогу, що пов'язані з конкретними умовами спілкування. І. Р. Гальперін стверджує, що ці компоненти формують стиль літературного твору. Компресія обумовлена економією часу в діалогічному мовленні або прагненням персонажа приховати деякі мотиви поведінки та емоції.

Надмірність використовується у драматичному діалозі для того, щоб зробити паузу або вона пов'язана з вибухом емоцій якогось персонажа.

Компресія присутня на всіх рівнях, тому що вона підкорюється законам теорії інформації, за якими семантично надмірні елементи мають бути компресовані. Серед засобів компресії, що найчастіше використовує О. Вайльд у п'єсі “Ідеальний чоловік”, зустрічаються еліпс, односкладні речення, лексичні та синтаксичні повтори, допоміжні та модальні дієслова. Надмірність представлена так званими “заставками”, підхопленням, анадиплозисом та емпатичним використанням дієслова “do”.

Ключові слова: драматичний діалог, економія, компресія, надмірність, еліпс.

Рассмотрены основные средства компрессии и избыточности в пьесе О. Уайльда “Идеальный муж”. Компрессия и избыточность являются основными элементами драматического диалога, которые связаны с конкретными условиями общения. И. Р. Гальперин утверждает, что эти компоненты формируют стиль литературного произведения. Компрессия обусловлена экономией времени в диалогической речи или намерением персонажа скрыть некоторые мотивы поведения или эмоции.

Избыточность используется в драматическом диалоге для того, чтобы сделать паузу, либо она связана со взрывом эмоций кого-то из персонажей.

Компрессия присутствует на всех уровнях, т. к. она подчиняется законам теории информации, согласно которым семантически избыточные элементы должны быть сжаты. Среди средств компрессии, которые чаще всего использует О. Уайльд в пьесе “Идеальный муж”, встречаются эллипс, односложные предложения, лексические и синтаксические повторы, вспомогательные и модальные глаголы. Избыточность представлена так называемыми “заставками”, подхватом, анадиплозисом и эмпатическим использованием глагола “do”.

Ключевые слова: драматический диалог, экономия, компрессия, избыточность, эллипс.

The present article considers the main means of compression and redundancy in O. Wilde "An Ideal Husband".

Compression and redundancy are essential elements of any dramatic dialogue connected with some concrete conditions of communication. I.R. Galperin states that these components form the style of a literary work. Compression is conditioned by the economy of time in dialogic speech or by the personages' intention to conceal their certain motives or emotions. Redundancy is used in a dramatic dialogue to set a pause or is connected with an upsurge of emotions of a particular character.

Compression is present on all the levels as it is subordinated by the laws of the theory of information according to which semantically redundant elements must be compressed. Among the most frequently used weans compression in the play "An Ideal Husband" are ellipsis, one-members sentences, lexical and syntactic repetition, auxiliary and modal verbs. Redundancy is represented by the so-called "time fillers", catch-repetition, anadiplosis and emphatic usage of the verb "do".

Keywords: dramatic dialogue, economy, compression, redundancy, ellipsis.

У п'єси О. Вайльда "Ідеальний чоловік", одній з так званих "society comedies", містяться різноманітні засоби стилістичної компресії та надмірності.

Компресія та надмірність є необхідними складовими драматичного діалогу. І. Р. Гальперін зазначає, що ці засоби, які тісно пов'язані з конкретними умовами спілкування, є саме тими компонентами, які формують стиль твору [6, с. 37]. Доволі частим явищем у діалогічній єдності компресію вважають Н. Д. Примерова та Н. С. Валгіна [8; 4]. Як стверджує А. М. Бабкін, умовами існування компресії може бути економія часу у діалогічному мовленні або прагнення приховати певні мотиви чи емоції [2, с. 95]. Стосовно надмірності, то вона, на думку В. П. Кобкова, використовується для встановлення паузи або зумовлена певним емоційним збудженням героя і таким чином передає темп його мовлення [9, с. 37].

Науковці виділяють три види компресії: синтаксичну, лексико-граматичну та лексичну [5, с. 10].

Кожен вид компресії відрізняється від інших специфікою своїх компресуючих можливостей, а також тим, яким чином відбувається компресія. Ознакою першого виду є тільки наявність певної структури речення. Ця компресія здійснюється за рахунок опущення надмірних елементів у структурі речення і в такому випадку перше місце належить еліпсу. Комунікативні цілі еліпсу визначає тип діалогічної єдності. Це можуть бути уточнення всієї репліки, підтвердження, уточнення змісту репліки – стимулу, повідомлення нової інформації. Наприклад:

SIR ROBERT CHILTERN: You prefer to be natural?

MRS. CHEVELEY: Sometimes. But it is such a very difficult pose to keep up [10, p. 286].

І тут перше місце належить еліпсу. Тип діалогічної єдності визначають комутативні цілі еліпсів і можуть бути: уточнення всієї репліки, підтвердження, уточнення змісту репліки-стимулу, повідомлення нової інформації.

За своїми семантико-синтаксичними характеристиками репліки-реакції з еліпсом дуже різноманітні. За структурою вони складаються, в основному, з одного елемента або фрази.

Великий експресивний потенціал мають номінативні односкладні речення, оскільки іменники, що є їх головними членами, об'єднують у собі образ предмета та ідею його існування. Найчастіше вони використовуються в описах обставини дії, в авторських ремарках на початку п'єс, ось як, наприклад, у першому акті п'єси "Ідеальний чоловік"

Enter LORD GORING. Thirty four, but always says he is younger. A well-bred, expressionless face. He is clever, but would not like to be thought so. A flawless dandy, he would be annoyed if he were considered romantic. He plays with life, and is on perfectly good terms with the world. He is fond of being misunderstood. It gives him a post of vantage [10, p. 288].

Такі односкладні речення не вважаються неповними і разом з еліпсом є засобом синтаксичної компресії.

Синтаксичні конструкції одержують стилістичну функцію, оскільки вони своєю лаконічністю або, навпаки, розгорнутістю, або іншими якостями пов'язані зі складом мислення, відображеним у творі, з характером і особливостями сприйняття особи, від імені якої ведеться оповідь.

Еліпс може бути виражений неповними реченнями. Пропущені елементи неповного речення легко відновлюються в контексті. Еліпс є характерною рисою розмовної мови, але навіть і поза діалогом надає висловлюванню живого мовлення, динамічності, а іноді й деякої простоти. У процесі усного спілкування, яке характеризується високим темпом, стислістю, спонтанністю, персонажі широко використовують еліптичні конструкції, що зумовлено тенденцією до економії мовних засобів [1, с. 188].

MABEL CHILTERN: Dear Gertrude, don't say such a dreadful thing to Lord Goring. Seriousness would be very unbecoming to him. Good afternoon, Lord Goring! Pray be as trivial as you can.

LORD GORING: I should like too, Miss Mabel, but I am ... a little out of practice this morning; and besides, I have to be going now.

MABEL CHILTERN: Just when I have come in! What dreadful manners you have! I am sure you were very badly brought up.

LORD GORING: I Was.

MABEL CHILTERN: I wish I had brought you up!

LORD GORING: I am so sorry you didn't.

MABEL CHILTERN: It is too late now, I suppose.

LORD GORING [Smiling] I am not so sure.

MABEL CHILTERN: Will you ride tomorrow morning?

LORD GORING: Yes, at ten.

MABEL CHILTERN: Don't forget [10, p. 315].

Навмисне недомовлення речень створює враження повної ясності недомовленого, а також небажання договорювати що-небудь неприємне. Графічно це позначається трьома крапками.

LORD GORING: Lady Chiltern, I have sometimes thought that... perhaps you are a little hard in some of your views on life. I think that... often you don't make sufficient allowances. In every nature there are elements of weakness, or worse than weakness. Supposing, for instance, that – that any public man, my father, or Lord Merton, or Robert, say, had, years ago, written some foolish letter to someone...

LADY CHILTERN: What do you mean by a foolish letter? [10, p. 314].

Умовчання і близький до нього апозіопезис полягають в емоційному обриві висловлювання, але при умовчанні репліка персонажа свідомо надає слухачу можливість здогадатися про недомовлене, а при апозіопезисі він дійсно або удавано не може продовжувати від хвилювання чи нерішучості [2, с. 189].

LORD GORING [Rising] Lady Chiltern, I will be quite frank with you. Mrs. Cheveley puts a certain construction on that letter and proposes to send it to your husband.

LAND CHILTERN: but what construction could she put on it? ... Oh! Not that! If I in – in trouble, and wanting your help, trusting you, propose to come to you ... that you may advise me assist me... Oh! Are there women so horrible as that...? And she proposes to send it to my husband? Tell me what happened [10, p. 351].

Ледї Чїлтерн дуже схвильована, бо вона навіть уявити не могла, що у світі може існувати така підлість, а тому у неї не вистачає слів, її переповнюють емоції.

Лексико-граматична компресія здійснюється особливими лексичними засобами, які здатні виконувати компресуючі функції завдяки специфіці свого значення і граматичній сполучуваності. На думку дослідників, вона реалізується за допомогою трьох засобів: заміщення, репрезентації та сигналізації [3, с. 76].

Науковці розрізняють дві групи замісників: дієслівні та недієслівні. Перша група представлена дієсловом “do”, різноманіття функцій якого дозволяє вживати його і у функції замісника, і у функції репрезентанта [7, с. 22].

LORD GORING: I quite agree with you father. If there was less sympathy in the world there would be less trouble in the world.

LORD CAVERSHAM [Going towards the smoking-room]: That is a paradox, sir. I hate paradoxes.

LORD GORING: So do I, father. Everybody one meets is a paradox nowadays. It is a great bore. It makes society so obvious [10, p. 330–331].

Недієслівне заміщення здійснюється деякими займенниками і прислівниками, а також групою іменників, що мають узагальнююче значення, як наприклад:

LORD CAVERSHAM: Well, sir, I suppose I have a right to sneeze when I choose?

LORD GORING [Apologetically]: Quite so, father/ I was merely expressing sympathy.

LORD GORING: He would do what you asked him, wouldn't he?

LADY CHILTERN: I think so.

LORD GORING: Your letter was on pink paper. He could recognize it without reading it, couldn't he? By the colour?

LADY CHILTERN: I suppose so.

LADY GORING: Is he in the house now?

LADY CHILTERN: Yes [10, p. 352].

До цієї групи належать і деякі сполучникові слова із значенням поступки: “nevertheless”, “all the same” та інші. Недієслівні замісники компресують підрядні речення у складі репліки-реакції.

Сутність такого засобу лексико-граматичної компресії, як репрезентація, полягає у тому, що частина синтаксичної конструкції представляє всю конструкцію. Репрезентацію також можна класифікувати на дієслівну і недієслівну. Систему дієслівної репрезентації складають допоміжні й модальні дієслова, дієслово “to be”:

MABEL CHILTERN: Just when I have come in! What dreadful manners you have! I am sure you were very badly brought up.

LORD GORING: I was [10, p. 315].

LORD GORING [Turning to her]: And who is the most ornamental?

MABEL CHILTERN [Triumphantly]: I am [10, p. 315].

Володіючи чітко направленою обов'язковою сполучуваністю, допоміжні й модальні дієслова здатні представити всю групу присудка.

Недієслівна репрезентація застосовує такі одиниці, які присутні в усіх типах діалогічної єдності: частки “not”, “to”, а також такі, які мають місце тільки у деяких з них. До таких репрезентантів належить ряд сполучників і сполучних

слів. Їх відмінною рисою є те, що вони представляють компресуючу одиницю, не будучи в більшості випадків безпосередньо її частиною:

MABEL CHILTERN: How horrid you have been! You have never talked to me the whole evening!

LORD GOING: How could I? You weny away with the child-diplomatist [10, p. 292].

У засоби лексико-граматичної компресії включається сигналізація. Її відмінність від інших засобів даного виду компресії, як стверджує Н. Д. Примерова, полягає у тому, що вона має у своєму складі повнозначні дієслова і дієслівні висловлювання. Ці одиниці, як і репрезентанти, мають точно певну синтаксичну валентність і у своєму “абсолютному” вживанні сигналізують про наявність імпліцитних елементів [8, с. 24–36].

У якості сигналізаторів використовується велика кількість дієслів і дієслівних висловлювань. Вони компенсують, в основному, об’єктні додаткові речення, інфінітивні і герундіальні звороти. Наприклад:

1) SIR ROBERT CHILTERN: I am afraid I don’t quite understand what you mean.

MRS. CHEVELEY [1]Leaning back on the sofa and looking at him]:How very disappointing! And I have come all the way from Vienna in order that you should thoroughly understand me.

SIR ROBERT CHILTERN: I fear I don’t [10, p. 295].

2) LORD GORING: I think I shall father.

LORD CAVERSHAM: I wish you would, sir. Then I should be happy. At present I make your mother’s life miserable on your account. You are heartless, sir, quite heartless.

LORD GORING: I hope not, father [10, p. 332].

Під лексичною компресією Н.Д. Примерова має на увазі здатність будь-якого слова, що має значення узагальнюючого характеру, імпліціювати мовні відрізки різного об’єму – від речення до комплексу речень [8, с. 24–36]. Це – слова-речення, характерною особливістю яких є неподільність складу. Їх конкретне лексичне наповнення залежить від контактуючих з ними мовних одиниць і у відриві від них слова-речення не вживаються. Слова-речення підрозділяються на формальні і модально-оцінюючі; слова-речення підтвердження або заперечення:

1) LADY CHILTERN [Rising]: Oh, I couldn’t, I couldn’t!

LORD GORING: May I do it?

LADY CHILTERN: No [10, p. 321].

2) SIR ROBERT CHILTERN [After a pause]: Do you really require me to tell you?

LORD GORING: Certainly I do.

3) MRS. CHEVELEY: So do I. Fathers have so much to learn from their sons nowadays.

LADY MARKBY: Really, dear? What? [10, p. 321].

LORD GORING. OTHER people are quite dreadful. The only possible society is oneself.

PHIPPS. Yes, my lord.

LORD GORING. To love oneself is the beginning of a lifelong romance, Phipps.

PHIPPS. Yes, my lord.

LORD GORING. [Looking at himself in the glass]. Don’t think I quite like this buttonhole, Phipps. Makes me look a little too old. Makes me almost in the prime of life, eh, Phipps?

PHIPPS. I don’t observe any alternation in your lordship’s appearance.

LORD GORING. You don't. Phipps?

PHIPPS. No, my lord [10, p. 331–332].

Окрім даних засобів лексичної компресії виділяється лексичний або семантичний повтор. Повтор відрізняється від двох вищеназваних засобів лексичної компресії тим, що має тільки функцію підтвердження і не містить узагальнюючого значення:

LADY CHILTERN. May I give you some tea, Mrs. Cheveley?

MRS. CHEVELEY. Thanks. [The butler hands MRS. CHEVELEY a cup of tea on a salver].

LADY CHILTERN. Some tea, lady Markby?

LADY MARKBY. No, thanks, dear. [The servants go out] [10, p. 321].

В усіх типах діалогічної єдності є випадки використання двох і більше видів та засобів мовної компресії в межах однієї репліки-реакції, що вказує на їх великі поєднувальні можливості. Одним з численних прикладів поєднання засобів компресії є поєднання в репліці-реакції засобів лексико-граматичної компресії зі словами-реченнями і повтором.

Ще одним явищем, нерозривно пов'язаним з компресією, є квазікомпресія [8, с. 11]. Вона спостерігається в тих випадках, коли слідом за компресованим елементом вживається його некомпресований еквівалент або розгорнутий елемент з тотожною семантикою, наприклад:

LORD GORING. No, no; there is no one there.

SIR ROBERT CHILTERN. There is someone. There are lights in the room, and the door is ajar. Someone has been listening to every secret of my life. Arthur, what does this mean? [10, p. 336].

Компресія проявляється на всіх рівнях – вона може бути фонетичною, морфологічною, синтаксичною і у всіх випадках підкорюється законам теорії інформації в тому плані, що компресії підлягають семантично надмірні елементи.

Протилежне мовне явище, яке спостерігається в діалогічному мовленні – надмірність. Тенденція до надмірності пов'язана, в першу чергу, з непередбачуваністю, спонтанністю мовлення.

До надмірних елементів відносяться перш за все так звані “time fillers”, тобто “смітні слова”, що не мають семантичного навантаження, такі як: “well”, “I mean”, “you see”.

У п'єсі О. Вайльда “Ідеальний чоловік” можна знайти велику кількість різноманітних “time-fillers”, наприклад:

1) LORD CAVERSHAM. Eh? Eh? Don't understand what you mean. What to have a serious conversation with you, sir.

LORD GORING. My dear father! At this hour?

LORD CAVERSHAM. Well, sir, it is only ten o'clock. What is your objection to the hour? I think the hour is an admirable hour!

LORD GORING. Well, the fact is, father, this is not my day for talking seriously. I am very sorry, but it is not my day [10, p. 329].

1. MABEL CHILTERN (rapturously): Oh! Is it a proposal?

LORD GORING (somewhat taken aback): Well, yes, it is – I am bound to say it is [10, p. 349].

2. MABEL CHILTERN: Oh, I love London society! I think it has immensely improved. It is entirely composed now of beautiful idiots and brilliant lunatics. Just what society should be.

LORD CAVERSHAM: Hum! Which is Goring? Boutique idiot or the other thing? [10, p. 283].

Персонажі п'єси занадто експресивні та емоційні, тому в їх діалогічному мовленні часто зустрічається емфатичне вживання дієслова “do” як один із засобів надмірності.

1. LORD CAVERSHAM: You are a very charming young lady!

MABEL CHILTERN: How sweet of you to say that, lord Caversham! Do come to us more often. You know we are always at home on Wednesdays, and you look so well with your star! [10, p. 282].

2. MRS. CHEVELEY: No, I don't think it is quite a little thing.

SIR ROBERT CHILTERN: I am so glad. Do tell me what it is [10, p. 287].

Композиційний стик між репліками може забезпечувати анадіполосиз (підхоплення), коли початок наступного речення повторює кінець попереднього, наприклад:

SIR ROBERT CHILTERN: Why do you ask me such a question?

LADY CHILTERN [after a pause]: Why do you not answer it? [10, p. 287].

SIR ROBERT CHILTERN [Taking a seat beside her]: Seriously?

MRS. CHEVELEY: Quite seriously. I want to talk to you about a great political and financial scheme, about this Argentine Canal Company, in fact [10, p. 293].

Треба зазначити, що в п'єсі відсутні елементи, які є надмірними у просторіччі – це подвійне заперечення, грубе вживання займенника “you”. Це цілком зрозуміло, бо герої п'єси О. Вайльда – це вишукані аристократи, які в мовленні дотримуються норм етикету.

Різноманітні засоби компресії та надмірності разом з цілим арсеналом стилістичних засобів розкривають сутність тонкої іронії О. Вайльда і допомагають йому створити правдоподібну емоційну атмосферу, відтворити життя сучасної йому Англії.

Бібліографічні посилання

1. **Ахманова О. С.** Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 606 с.
2. **Бабкин А. М.** Лексикографическая разработка русской фразеологии / А. М. Бабкин. – М., 1964. – 196 с.
3. **Бараннік Д. Х.** Драматичний діалог / Д. Х. Бараннік, Г. М. Гай. – К. : Вид-во Київ ун-ту, 1961. – 163 с.
4. **Валгина Н. С.** Теория текста: учебное пособие / Н. С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 63 с.
5. **Галкина-Федорук Е. М.** Об экспрессивности и эмоциональности в языке./ Е. М. Галкина-Федорук // Сб. статей по языкознанию. – М., 1958. – С. 45–58.
6. **Гальперин И. Р.** Стилистика / И. Р. Гальперин. – М., 1977. – С. 335.
7. **Москальская О. И.** Грамматика текста / О. И. Москальская. – М., 1981. – С. 1–22.
8. **Примерова Н. Д.** Речевая компрессия в диалогических единствах: автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук. – Одесса, 1988. – С. 24–36.
9. **Кобков В. П.** Информационная избыточность и способы сжатия текста / В. П. Кобков. – Новосибирск, 1974. – С. 34–47.
10. **The Plays of Oscar Wilde.** Introduction and Notes by Anne Varty. – Wordsworth Editions Limited, Ware, Hertfordshire, 2000. – P. 279–360.

Надійшла до редколегії 05.12.2017